

BAHTİYAR VAHABZADE (1925-2009)

Fikret TÜRKMEN •

Özet

Türkçenin en büyük şairlerinden olan Bahtiyar Vahabzade, Türk kavramını daima ön planda tutarak Azerbaycan'da millî şuurun canlı kalmasında çok önemli bir rol oynamıştır. Millî duygular içerisinde kaleme aldığı eserleri ile de bütün Türk dünyasında büyük bir hayranlık uyandırmıştır.

Anahtar kelimeler: Bahtiyar Vahabzade, Azerbaycan, şair, millî şuur

Abstract

Bahtiyar Vahabzade, one of the most eminent poets of Turkish, played a great role in enlivening national consciousness in Azerbaijan by always expressing the “nation” Turk. He is admired in the whole Turkic world thanks to his pieces produced within national sentiments.

Keywords: Bahtiyar Vahabzade, Azerbaijan, poet, national consciousness

Geçen yıl Türk dünyası ikinci çınarını da kaybetti: Cengiz Aytmatov'un acısının üzerine bir ulu çınarımız daha cennete uçtu. Bu sefer de büyük şairimiz Bahtiyar Vahabzade'nin ölüm haberi ile sarsıldık.

Her ikisini de aynı yıllarda tanımıştım. Aynı duyguları Aytmatov, nesirde, Bahtiyar Vahabzade de şiirinde dile getiriyordu.

Kendi kendime “*Bu ortak dünya görüşüne nasıl varabildiler? Nasıl aynı kalıplarla ifade etme yeteneği kazandılar?*” diye düşündüm durdum.

Bir gün Cengiz Aytmatov'un “*Gün olur Asra Bedel*” adlı romanı ile Bahtiyar Vahabzade'nin,

Koy zaman ölçüsü zamanın olsun.

Bu ölçü ters düşer isteğimize.

Gün var ki yıldan da uzundur uzun,

Yıl var ki gündenden de kısadır bize.

dörtlüğü aklıma geldi Bu ifade onların aynı kaynaklardan beslendiklerinin en bariz göstergesi idi. Aytmatov'un “*Dişi Kurdun Rüyaları*”nda ele aldığı maneviyattan yoksunluğun getirdiği toplumsal tahribatı, Vahabzade'nin “*Leyaqet*” adlı şiirinde anlatıyordu. Yine Aytmatov tarafından sıklıkla romanlara taşınacak olan kültürel kıyım ve asimilasyon meselesi, Vahabzade'nin de üzerinde en çok durduğu konular arasında yer almaktaydı. Mesela şair “*İki Gorxu*” adlı şiirinde meseleyi oldukça iğneleyici bir üslupla dile getiriyordu:

• Prof. Dr., Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, İzmir-TÜRKİYE.

*Guya saz avazı, guya tar sesi,
Ulu dedelerin ulu neğmesi.
Uyuşmur zamanın öz ahengine,
Esrimiz sığışmaz saz ahengine,
Uyduğ uzun iller caz ahengine,
Bir soran olmadı, ay gardaş, neden?*

Bütün Türk dünyasında olduğu gibi Türkiye’de de millî şuur sahibi hemen herkes tarafından tanınan ve büyük bir hayranlık ile okunan Vahabzade, edebiyat çevrelerince de özellikle Türkçenin yaşayan en büyük şairi olarak tanımlanmıştır.

Şüphesiz ki onun bu kadar tanınmış ve sevilmiş olmasında, millî kaygılar içerisinde Türk dünyası için verdiği mücadelenin büyük rolü olmuştur. Nitekim özellikle bağımsızlığın kazanılmasından sonra yaptığı çalışmalarda millî kimliği ve buna bağlı olarak Türk kavramını daima önde tutmayı görev bilmiş olan şair, “*Men Türkem*” adlı şiirinde de

*Eslimi, neslimi tanıyıram men,
Qarıştıq deyilem özümde hürkem.
Sen kimsen, sen nesen, özün bilirsən,
Men ilk gaynağımdan Türk oğlu Türkem! ¹*

şeklindeki dizeleri ile Türklüğü ile gurur duyan bir sanat ve kültür adamı olarak karşımıza çıkar.

Yaklaşık 70 yıllık sanat hayatı içerisinde millî duygu ve düşünceler içerisinde kaleme aldığı 40 kadar şiir kitabı, tiyatro eserleri ve bilimsel çalışmaları ile Türk milletine hizmet eden şairin saçtığı ışık yüzyıllardır bağımsızlık mücadelesine sahne olan Azerbaycan topraklarında millî şuurun canlı kalmasında önemli rol oynamıştır. Sovyetler Birliği’nin dağılması ile birlikte 1990’da başlayan bağımsızlık faaliyetlerine de büyük bir destek vermiş olan Vahabzade, sonraki dönemde de beş kez milletvekili seçilmiştir. Halkın kendisine göstermiş olduğu bu teveccüh, onun insanları ile ne derece bütünleşebildiğinin, onların duygu ve düşüncelerine ne ölçüde tercüman olabildiğinin de en büyük göstergelerindedir.

Vahabzade’nin sanatını, özellikle de şiir anlayışını, Azerbaycan’da yüzyıllardır verilen millî kimlik ve bağımsızlık mücadelelerinin sanat alanındaki yansımaları olarak değerlendirmek mümkündür. Nitekim şairin “*Tezadlar*” adlı poemasında hekim dostu Canvanşır’a ithafen söylediği: “*Beşerin cismani ağırları siz hekimlerin, Me’nevi ağırları ise qelem sahiblerinin üreyinden keçir*” şeklindeki sözleri oldukça mânidardır. Bir sanatçı olarak önce insanlığa, ardından kendi insanına karşı duyduğu sorumluluk, onun sanatına şekil veren en önemli etkenler arasındadır. Şair halkının derdi ile hem-derd olmanın ağırlığını bilir. Ancak bu ağırlık, aynı zamanda sanatçıyı sanatçı yapan, onu yücelten temel unsurlardan birini teşkil eder:

“Derd ucaldır, derd qocaldır.”²

Sanat hayatına atıldığı yıllarda dönemin şartları gereği uzun bir süre sesini duyuramayan Vahabzade, Azerbaycan ve dolayısı ile Türk milleti üzerinde oynanan oyunlara karşı ilk çıkışını “*Gülistan*” adlı poeması ile yapmıştır. Yıllar önce Çarlık Rusyası ve İran’ın Azerbaycan toprakları

¹ Bahtiyar Vahabzade, **Gülüstan**, (Haz: Seyfettin Altaylı), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998, s. 415.

² Nahid Hacızade (Derleyen), **Azerbaycan Harayı**, Bakı 2002, s.3.

üzerinde yürüttükleri bölücü siyasetin ifşa edildiği söz konusu eserde, parçalanmış topraklarda yaşanan trajediye duyulan öfke vardır. 1959'da, basılmadan çok daha önce halkın dilinde ve gönlünde yer eden bu eser, aynı zamanda sanatçının kendisini içten içe kemiren, kabına sığmaz duygu ve düşüncelerinin patlaması niteliğinde bir eserdir. Söz konusu poemanın yayınlanması pek tabii olarak onu büyük sıkıntılara sokmuş, yazar bir süre üniversitedeki görevinden uzaklaştırılmıştır. Ancak yüreği alev alev hürriyet aşkı ile yanan şairin bu şekilde susturulabilmesi mümkün olamayacaktır. Zira kutsal bildiği yolda sonuna kadar mücadele etmeyi temel prensip olarak kabullenmiş olan şair, “*Heyat ve Ölüm*” poemasında Hüseyin Cavid’in,

*Ölüm var ki heyat qeder deyerli,
Heyat var ki ölümden de zehirli*

şeklindeki beytindeki ilhamla, ölümün de “yahşısı, pisi, şereflişi şerefsizi” olduğunu göstermek ister.

Uğranılan haksızlıkları, duygu ve düşüncelerini halkı ile paylaşmak ve kaygılarını gelecek nesillere aktarmak amacını eserlerine yansıtmaya çalışan Vahabzade, “*Gülistan*” poemasından sonra daha çok sembolik anlatımlara yönelmiştir. Bu yöntem, aslında geçmiş yıllarda da benzer durumla karşılaşan şair ve yazarların sıkça başvurdukları bir yöntemdir.

Hatırlanacağı üzere yakın geçmişte, Stalin ile birlikte Azerbaycan kültür hayatında birçok yazar ya kalemini bırakmak zorunda kalmış ya ağız değiştirmiş veya sürgün, hapis ve idam gibi cezalarla sindirilmeye çalışılmıştır. Millî şuur çerçevesinde hareket eden aydınların “qesdçi”, “ziyançı”, “trotskiçi”, “pantürkist”, “panistlamist” gibi yaftalarla suçlanması, kültürel sahada büyük bir infiale yol açmış, yüzlerce ilim kültür ve sanat adamı bir şekilde pasivize edilmiş, medeniyet, edebiyat ve ilim sahasında büyük tahribatlara sebebiyet verilmiştir.

İşte bu yıllarda ülkesinin dilini, tarihini, beklentilerini yakından tanıyan ilim ve kültür adamları duygu düşüncelerini dolaylı bir şekilde satır aralarına aktarmışlar, kapalı bir anlatıma yönelmişler,³ çoğunlukla sembolik ifadelere, uzak çağrışımlara başvurmuşlardır. Bu anlamda ortaya konulan eserlerde bazen yakın Şark ülkelerinde cereyan eden bağımsızlık hareketleri irdelenmiş⁴, bazen de Abdulla Şaik, Cafer Cabbarlı, Yusuf Vezir Çemenzeminli, Celil Memmedqulizade, Süleyman Sani Ahundov ve Mehmed Said Ordubadî gibi yazarlarca konular daha çok tarihî hadiselerden, farklı diyarlardan seçilerek işlenmiştir.

Bahtiyar Vahabzade’nin “*Gülistan*” poemasından sonra yazdığı edebî eserlerin pek çoğunda da bu gelenekten istifade ettiğini görürüz. Çektiği sıkıntılara rağmen şair “*Ağlar Güleyen*”, “*Yollar-Oğullar*”, “*Tezadlar*”, “*Merziye*”, “*Feryad*” gibi eserlerinde aynı psikoloji içerisinde millî kaygılarını dile getirmiştir. “Hürriyet” arayışını bazen, “*Feryad*” piyesinde olduğu gibi, Nesimi’nin sesiyle dillendirmiş, bazen “*Yollar-Oğullar*” poemasında olduğu gibi, başka halkların hürriyet hareketlerini irdelenmiş, tarihin bir yönüyle de aslında “azadlık” duygularının bir hülasası olduğunu ima etmiştir. Bazen de, yine “*Merziye*” de olduğu gibi, Güney Azerbaycan’da verilen millî kimlik mücadelesine yönelmiştir. Aynı şekilde şair “*Ağlar Güleyen*”in “*Üsyan*” bölümünde Sabir ve Sehhet diyalogunda da tamamen kendi duygularını anlatmaya çalışır.

*Min arzu besleyirem
Men axı her nefesde
Qanadım var, göyüm yox,
Nece uçum qefeste⁵*

³ **Zülmette Veten Duyğuları**, (Der.: H Achmed Schmiede), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1991, S.VII.

⁴ Memmed Memmedov, “Şe’rimizde Yeni Merhale”, **XX-çİ ESR AZERBAJCAN POEZİYASI**, Yazıcı Neşr. Bakı 1988, s. 7.

⁵ B. Vahabzade, **age**, s.15.

Bahtiyar Vahabzade, yeri doldurulamayacak büyük bir şair, Türk dünyasının sevdalısı bir ülkü adamıdır. O bu fikirlerini estetik yeteneği ile birleştirip hem yaşadığı döneme hem de gelecek kuşaklara yol gösteren, ışık veren değerli bir sanatçıdır.

Kaynaklar

- 📖 MEMMEDOV Memmed, "Şe'rimizde Yeni Merhale", **XX-çi Esr Azerbaycan Poeziyası**, Yazıçı Neşr. Bakı 1988.
- 📖 HACIZADE Nahid (Derleyen), **Azerbaycan Harayı**, Bakı 2002.
- 📖 VAHABZADE Bahtiyar, **Gülüstan**, (Haz: Seyfettin Altaylı), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.
- 📖 **Zülmette Veten Duyğuları**, (Der.: H Achmed Schmiede), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1991, S.VII.